

El problema de la llei i talla de la moneda de plata catalana del segle XVII

X. SANAHUJA ANGUERA

Una de les qüestions més enrevessades de la moneda catalana dels segles XVI i XVII és la llei i el pes amb els quals foren batuts els rals o croats barcelonins de plata. En aquest article, pretenc establir els següents punts:

1.— Com ja havia advertit Pierre Vilar,¹ la talla oficial dels croats barcelonins es va mantenir inalterable en les 72 peces per marc, des de la seva creació per Pere el Gran, el 1285, fins al regnat de Carles II, el 1674.

2.— La llei oficial de la moneda de plata sí que va patir una lleugera alteració, però ni de la magnitud ni a l'època que hom pensava.

3.— Malgrat aquesta estabilitat, i encara que sembli contradictori, sí que és certa la reducció significativa del pes de la moneda de plata catalana del segle XVII.

4.— El diner (moneda) d'argent va tenir durant bona part del segle XVII un pes immutable de 0,143 grams. O a l'inrevés, que un gram de plata valia invariablement 6,97 diners en moneda de plata.

1. LA LLEI

Pere el Gran creà l'any 1285 el croat d'argent de Barcelona. Es tractava d'una moneda que tenia una llei d'11 diners 12 grans de plata (958 mil·lèsimes). Fins

1. P. VILAR, *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, Barcelona, ed. 62, 1964, vol. 2, p. 328 346. Les seves conclusions s'alimenten de l'important esforç documental proporcionat per J. CARRERA PUJAL, *Historia política y económica de Cataluña. Siglos XVI al XVIII*, Barcelona, Bosch, 1947, vol. II.

ara, hom creia que aquesta proporció s'havia mantingut inalterable fins ben entrat el segle XVII, quan la llei de la moneda catalana s'acabà equiparant a la de la castellana, lleugerament inferior. Però això no sembla ser així. En un moment indeterminat, la llei es rebaixà fins als 11 diners 6 grans (938 mil·lèsimes), molt abans del que hom es pensava.² Pot ser que la reforma es dugués a terme el 1493, arran de la nova fabricació de croats a nom de Ferran el Catòlic. Un document propici insinua que el Consell de Cent estava estudiant un canvi de llei (doc. 1). Amb aquesta reducció, la llei catalana de la moneda d'argent s'aproximava molt a la llei de les monedes castellanques, que era d'11 diners 4 grans (931 mil·lèsimes). La diferència entre ambdues lleis és gairebé insignificant, fins i tot podria haver estat obviada. Oficialment, l'autoritat reial no es va decidir a facultar explícitament l'utilització de la llei castellana per fabricar moneda catalana fins després de la Guerra dels Segadors, a partir de l'any 1674.

	Pes moneda		Llei		Pes d'argent en grams	For oficial
	Talla ³	Grams	Diners	Mil·lèsimes		
Croat del 1285	72	3,25	11 d. 12 g.	. 958	3,11	12 d. mbt
Ral del 1493	72	3,25	11 d. 6 g.	. 938	3,05	24 d. mb

2. LA TALLA

2.1. El problema de la moneda de plata a la península Ibèrica des del segle XVI

Durant el primer quart del segle XVII (i de fet des del segle anterior), les autoritats municipals barcelonines reiteraren força peticions al rei amb l'objectiu d'aconseguir permís per rebaixar la llei i augmentar la talla del croat català, per tal d'assimilar-lo a les característiques de la moneda castellana, que tenia un percentatge menys elevat d'argent i també menys pes que la catalana:

Ral català

Llei: 11 diners 6 grans

Talla: 72 peces x marc de Barcelona

Ral castellà

Llei: 11 diners 4 grans

Talla: 80 peces x marc castellà

Ja hem vist que la diferència entre les dues lleis era massa petita per provocar les reiterades peticions i súpliques de reforma. És probable fins i tot que aquesta diferència s'obviés des de ben aviat i que no calgués enriquir l'argent de les monedes castellanques a l'hora de convertir-lo en moneda catalana. De fet, les peti-

2. F. AMORÓS, *Correspondència diplomàtica de Joan Francesc Rossell, 1616-1617. Una crònica de la cort de Felip III*, Barcelona, LEC, 1992, p. 207-209, doc. 41.

3. Estableix el nombre de peces fabricades amb cada marc de pes mesura de Barcelona.

cions i memorials adreçats al rei amb l'objectiu de modificar les característiques de la moneda ni tan sols s'aturen a concretar el canvi de llei, sinó que insisteixen únicament en el canvi de talla. Perquè és clar que el problema estava en la talla, en el pes de les monedes, i no pas en la llei.

L'intent de reforma es justificava per dues finalitats concretes: impedir la constant evasió a l'estranger de la moneda de plata fabricada a Barcelona, i disminuir les despeses en les operacions de reconversió de l'abundant moneda castellana de plata en circulació en moneda catalana.⁴ Al rerefons d'aquestes finalitats, s'hi amagava un problema monetari d'abast peninsular: la dificultat que tenien les administracions públiques de recaptar bona moneda d'or i de plata. Una dificultat que era motivada essencialment per una balança de pagaments amb l'estranger força deficitària.

Per tal de solucionar aquest problema, que causava l'empobriment de l'Administració pública, es realitzaren actuacions diverses. A Castella, hom optà per modificar reiteradament el valor de la moneda de billó i de coure en benefici de l'Administració. Així s'expliquen les constants devaluacions i revaloritzacions de la moneda expressada en maravedisos durant el segle XVII.

A Catalunya, en canvi, les autoritats intentaren aprofitar-se del baix preu amb el qual es negociava la moneda grossa de plata castellana per reconvertir-la en moneda petita de plata que, amb una valoració oficial adequada, no fos subjecte d'exportació. Perquè l'operació fos efectiva, calia disminuir els costos de la conversió (és a dir, calia equiparar la llei d'ambdues monedes) i rebaixar el valor intrínsec de la moneda (és a dir, alterar-ne el pes, que s'havia mantingut invariable des de la seva creació en temps medievals). Aquesta reforma es volia fer sense haver de modificar el contingut d'argent del diner de billó, que era la moneda a partir de la qual es bastia el sistema monetari català, i sense haver de modificar el valor oficial de canvi del ral de plata, establert en 24 diners. En resum, el que hom pretenia era disminuir el contingut de plata del ral per tal de rebaixar-ne les despeses de fabricació i evitar-ne l'exportació, tot mantenint el mateix valor de canvi amb els diners preexistents.

2.2. De la crisi monetària del 1611 a les demandes de 1614

Sense ànim d'exagerar, podem afirmar que la demanda sobre la moneda monopolitzà les relacions entre Barcelona i Madrid durant bona part del primer quart del segle XVII. La insistència s'agreuà a partir de l'any 1611. Aquell any, l'abundància de moneda de plata retallada i falsificada en circulació va haver d'obligar les autoritats a re-

4. Sobre la cronologia de la política de reconvertir la moneda castellana en moneda catalana a finals del segle XVI, vegeu: SANAHUJA, X. «Rals i croats catalans del segle XVI», a *Acta Numismàtica* 30, 2000, p. 95-130.

tirar-la totalment de la circulació. La notícia d'aquest fet no ha estat mai tractada en profunditat, però apareix com a problema de fons en nombrosos articles i estudis.⁵ La crisi de la moneda de plata del primer quart del segle XVII provocà col·lapses i greus pèrdues a les administracions. Monetàriament, la crisi causà la substitució de la major part de la moneda de plata en circulació, l'inici de les fabricacions a molinet, l'inici d'un nou model de billó basat en els ardits barcelonins, la proliferació puntual d'emissions monetàries locals per tot Catalunya i, finalment, la irrupció d'una nova política monetària més possibilista que havia tingut, com a referent inicial, la creació del Banc de la Ciutat l'any 1609. El 1611, el país s'havia quedat sense moneda de plata en circulació i Barcelona sense diners per comprar-ne de nova.

Recolzant-se en les pèrdues econòmiques provocades per la crisi, hom va decidir multiplicar les demandes davant del rei a través dels ambaixadors catalans a Madrid: Rafael Franch (1614-1615)⁶ i Joan Francesc Rossell (1616-1617).⁷ Les demandes es concretaren en un memorial datat el 5 de gener de 1614 en el qual se sol·licitava que hom augmentés el valor de les monedes d'or i de plata (a raó de 9 rals per cada ral de vuit, 14 rals per cada escut senzill, i 35 rals per cada doble ducat) i que s'autoritzés els consellers de Barcelona a batre moneda de plata amb la llei de les peces castellanes de vuit i quatre rals i que de cada marc de plata se'n poguessin treure 80 rals.⁸ La discussió de les demandes fou llarga i esgotà tinters i lligalls de paper. Gens estrany si tenim en compte que el que els catalans pretenien –això sí, al·legant greus dificultats monetàries– era aconseguir llibertat per especular amb la moneda de Castella. Com a mesura paral·lela, les autoritats barcelonines demanaren i aconseguiren poder treure a la circulació els antics doblons de dues cares d'or (abans anomenats dobles principats o dobles ducats, i després rebatejats com a trentins) que tenien desats a la Taula, el 13 de gener, al for sobreavaluat de 35 rals per peça.⁹ Gràcies a aquesta actuació fou possible la reobertura de la Taula i del Banc de la Ciutat, clausurats forçosament l'any 1611 per tal d'evitar l'ensorrament dramàtic de les finances públiques en no haver-hi moneda bona en circulació.¹⁰ El resultat, refermat per l'autorització a fabricar trentins i onzens de nou encuny, fou que la sobreavaluada moneda d'or esdevingué l'única moneda en circulació junt als ardits de billó també acabats de fabricar.

La tan desitjada moneda de plata, però, no semblava que pogués tornar a circular amb facilitat sense el nou privilegi. Les dificultats per tal d'obtenir-lo també s'originaven al país. Així, el mateix virrei marquès d'Almazán fou l'autor d'un

5. VILAR, *Catalunya dins...* p. 334-335, i també J. CARRERA PUJAL, *Historia política...* p. 36-96.

6. Vegeu sobretot J. CARRERA PUJAL, *Historia política...* p. 36-96.

7. Vegeu F. AMORÓS, *Correspondència diplomàtica...*

8. *Manual de novells Ardits, vulgarment apellat Dietari de l'Antich Consell barceloní*, Barcelona, Instituto Municipal de Historia, 1892-1975, vol. IX, p. 243 (però amb l'error de dir doblons en lloc de dobles en referir-se al doble escut).

9. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Consell de Cent, *Registre de deliberacions*, vol. 123, 1614, f. 21-22.

10. *Manual de novells ardits*, vol. IX, p. 251.

memorial contundent contrari a l'atorgament del privilegi. El virrei considerava que les demandes del consistori barceloní no coincidien amb les de la resta de Catalunya i que a més no eren acceptables si no anaven acompanyades d'una política pressupostària austera que el Consell de Cent no s'havia plantejat (doc. 2). A principis del 1617 Rossell encara no veia cap sortida favorable a les peticions catalanes. En una carta tramesa al Consell de Cent, Rossell proposava la possibilitat de comprar una certa quantitat de moneda aragonesa i donar-li curs legal en territori català. Amb aquesta legalització, deia Rossell, Catalunya podria fer circular efectivament una moneda que, en tenir una llei fins i tot lleugerament inferior a la castellana, no seria exportada. A més, Rossell insistia en el fet que la moneda aragonesa ja duia gravades «les barres catalanes».¹¹

2.3. Girona contra el privilegi

La poca sintonia barcelonina amb altres ciutats catalanes que es reflectia al memorial del virrei marquès d'Almazán es concretava principalment en l'enfrontament amb la ciutat de Girona. És cert que les autoritats gironines van fer tot el possible per impedir la concessió del privilegi sobre la moneda, tot publicant diversos memorials adreçats al rei en contra de les pretensions barcelonines.¹² En un primer moment, la crisi monetària catalana havia beneficiat prou la ciutat de Girona, que aprofità l'ocasió per treure a la circulació una partida gegant de moneda pròpia, amb la qual va poder recaptar moneda d'or i de plata que després venia amb sobrepreu a Barcelona. Però els mateixos arguments que iniciaren la polèmica van tornar-se contra la ciutat de Girona tan bon punt les autoritats barcelonines denunciaren l'ús fraudulent de les concessions de moneda pròpia gironina. Les irregularitats es concretaven en dues evidències: que Girona havia excedit amb escreix el nombre permès de menuts fabricats i que, a més, havia reutilitzat menuts de Banyoles sense tenir en compte que no duien gens de plata i que aquesta circumstància no era permesa pels privilegis reials. Aquestes denúncies, presentades davant del rei (doc. 3), anaren acompanyades d'accions paral·leles des de Barcelona, com ara la prohibició als habitants de Girona i també

11. AMORÓS, *Correspondència diplomàtica...* p. 207-209, doc. 41. Aquest testimoni és particularment interessant per a la història dels símbols nacionals catalans, tot i que sembla haver passat completament desapercebut. Fa poc, Eva Serra, en el pròleg a *Història de la moneda de la Guerra dels Segadors*, de Miquel Crusafont (Barcelona, 2001), subratllava la utilització de les quatre barres com a símbol de Catalunya sense el rei en aquest període: «La presència ostensible dels quatre pals... aquest mateix context explica que, després de la Guerra dels Segadors, la monarquia posés impediments a l'ús públic de *las bandas de damasco carmesí con el escudo de armas del General en el pecho* suspectes des del 1640 per la manera d'usar-les... ». La veritat és que el referent de la identificació de les quatre barres com a escut de Catalunya l'hauríem de fer retrocedir moltes dècades, perquè el 1617 ja es considerava amb naturalitat («les barres catalanes»), independentment de la seva relació amb la Corona.

12. AHCB, Consellers, *Miscel·lània: moneda-seca*, fulls solts; Arxiu Municipal de Girona (AMG), Fons municipal, còpia intercalada en el *Manual d'acords* de 1617, f. 154.

als comerciants barcelonins amb interessos a Girona de tenir compte a la Taula de Canvi barcelonina.¹³

2.4. El privilegi de 1617, concedit, però... no executat?

Finalment, el 1617, Felip II concedí privilegi a la ciutat de Barcelona de poder fer batre moneda de plata amb la talla augmentada fins a 76 peces per marc i amb la llei reduïda a la castellana. El privilegi no era indefinit, sinó que es limitava a un màxim, prou elevat, de 100. 000 ducats de moneda i només autoritzava la fabricació de sous o mitjos rals.¹⁴ La sorpresa, però, es produí tot just obtingut el privilegi. El 6 de desembre, el nou consistori barceloní acordà no dur a terme el privilegi, després d'haver passat tants anys d'esforços per obtenir-lo (doc. 4).¹⁵

Josep Salat i Joaquim Botet no coneixien aquest darrer acord i, per tant, van acceptar el canvi de llei i talla de la moneda de plata catalana, i van fer extensiu aquest canvi no solament als sous o mitjos croats, sinó també als rals, que no eren esmentats a la llicència reial.¹⁶ Botet avaluava en un 9 % la reducció del contingut intrínsec de la moneda de plata catalana a partir del 1617. Fou Carrera Pujal qui primer es va fer ressò de la negativa barcelonina a executar el privilegi reial,¹⁷ i després Pierre Vilar el seguiria en els seus raonaments, que conduïen a desestimar la possibilitat d'execució del privilegi.

Estava resolt el problema? Doncs, no. Miquel Crusafont¹⁸ optà per creure en l'execució final del privilegi, de resultes d'uns indicis propicis. D'una banda, Crusafont observà que, entre 1626 i 1635, la seca de Barcelona va fabricar rals i sous de dos tipus prou diferenciats: a martell, i normalment amb el bust anacrònic de Felip I, i a molinet, amb el bust de Felip II. Crusafont també observà que la mitjana de pesos dels exemplars ben conservats d'aquestes emissions indicava que les monedes a martell tenien un pes mitjà més elevat que el de les monedes batudes a molinet i que l'estudi dels pesos de monedes de molinet ben conservades ens acosta a una talla de 76 peces per marc. Com que a partir de 1636 tots els rals de plata barcelonins es fabricaren a molinet, Crusafont conclouia que hom havia executat el privilegi de 1617, encara que d'una manera dubitativa, de manera que entre 1620 i 1636 s'haurien efectuat simultàniament emissions amb la talla tradicional de 72 peces per marc, i

13. AHCB, Consell de Cent, *Registre de deliberacions*, 1617, f. 105-108 (acord del 25 d'agost de 1617). Esmentat per: J. CARRERA PUJAL, *Historia política...*, vol. 2, p. 86-88.

14. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Cancelleria, reg. 4897, f. 285v. J. BOTET, *Les monedes catalanes*, Barcelona, IEC, 1911, vol. 3, p. 60, doc. CII.

15. A més del doc. 4, la font primera és: AHCB, Consell de Cent, *Registre de deliberacions*, 1618, f. 8-11; J. CARRERA PUJAL, *Historia política...*, vol. 2, p. 93-94.

16. J. SALAT, *Tratado de las monedas labradas en el principado de Cataluña*, Barcelona, Imprenta de D. Antonio Brus 1818, p. 216; J. BOTET, *Les monedes catalanes*, p. 60-61.

17. J. CARRERA PUJAL, *Historia política...* vol. 2, p. 93-94.

18. M. CRUSAFONT, *Barcelona i la moneda catalana*, Barcelona, Caixa de Pensions, 1989.

d'altres amb la nova talla de 76 peces per marc. Aquest plantejament es veia reforçat pels memorials publicats sobre la situació monetària a Catalunya l'any 1626, els quals insistien a reduir el valor intrínsec del ral de plata català. La coincidència de dates entre el memorial i l'inici dels batiments a molinet no podia ser casual.¹⁹

2.5. La talla inalterable dels rals i sous barcelonins

Recentment però, en el transcurs de la recerca documental sobre la moneda catalana de la Guerra dels Segadors, s'ha comprovat que la talla oficial dels croats batuts a Barcelona els anys 1639-1640, 1652 (amb el valor extrínsec de 10 rals) i 1653-1654, tots ells de molinet, continuava sent la tradicional de 72 peces per marc. La talla real, resultat del recompte final de les monedes fabricades, era una mica superior, al voltant de les 73-74 peces per marc, però en cap cas s'acostava a les 76 peces que permetia el privilegi de 1617.²⁰ Aquesta dada en confirma d'altres inèdites o ja avançades per Carrera Pujal i Vilar, com ara l'ordre de fabricar rals a molinet l'any 1626 amb la talla de 72 peces per marc (doc. 5 i 8).²¹

Així, doncs, la primera conclusió que en podem treure és que el privilegi de 1617 efectivament no s'havia executat, i aquesta dificultat ens mena a cercar una explicació per a quatre incògnites que en resulten: per què les monedes fabricades a molinet tenen un pes mitjà força inferior a les fabricades a martell i una talla que s'aproxima a les 76 peces per marc?, per què s'havia simultanejat la fabricació de monedes a martell i a molinet?, per què, paradoxalment, no s'havia executat finalment el tan desitjat privilegi que permetia fabricar monedes a la talla de 76 peces per marc? i per què es fabricaren monedes amb la llei castellana durant la Guerra dels Segadors si el privilegi no s'havia executat? La resposta als diversos interrogants ens la proporcionen els mateixos membres del Consell de Cent barceloní.

2.6. Inconvenients i avantatges de la fabricació a molinet

Concretament, les primeres respostes les trobem fent el seguiment de les emissions efectuades durant els anys en què hi hagué els canvis de criteri a l'hora de

19. De fet, però, els memorials publicats l'any 1626 per a la seva consideració a les Corts podrien haver estat escrits molt abans. Així ho semblen indicar les informacions que hi apareixen sobre monedes municipals ja fora de circulació. Ens referim als documents: AHCB, Consell de Cent, *Diversorum* 6, fol. 62-93 i 105-s.; conservats també a la Biblioteca de Catalunya (*Fullets Bonsoms*, núm. 5. 382 i 5. 386), i esmentats a les Rúbriques de Bruniquer (M. CRUSAFONT, *Barcelona i la moneda...*, p. 226, rúbrica 186).

20. Font: AHCB, Taula de Canvi, *Llibres del receptor de la fàbrica de les monedes*, 1652.

21. Un altre exemple, a més del doc. 5: el 9 de juliol de 1619 hom ordenà la fabricació de sous a molinet amb la talla tradicional de 72 rals per marc. AHCB, Consell de Cent, *Registre de deliberacions*, vol. 128, 1619, f. 93.

fabricar moneda a martell o a molinet. Així, les dificultats de l'encunyació a molinet les trobem desenvolupades en les deliberacions del Consell de Cent barceloní de l'any 1626, el primer any en què es bateren rals de plata amb aquesta moderna tecnologia. Els Consells del dia 3 i 4 d'abril es feien ressò que el mestre de la seca, Pere Pau Riba, es negava a acceptar l'ordre de fabricar sous a molinet perquè creia que li seria molt difícil fabricar-los de pes i mòdul similars. Riba argumentava que ni tan sols a Segòvia, on els molinets funcionaven amb aigua i no pas amb animals com a Barcelona, s'aconseguia fabricar monedes uniformes.

D'aquestes deliberacions es desprenen una sèrie de consideracions a tenir en compte. En primer lloc, si la seca del molinet produïa efectivament monedes de pesos disparells, aleshores és lògic pensar que el mercat seleccionés aquestes peces i preferís refondre les de més pes.

«... molts y los más són curts o passen de pes, lo que dóna ocasió que molts fan arbitre de assò quant se fabrica ab molinet, que llevan moneda de la Taula y pesan cada sou de per sí, y los que pesan onse diners o més los apartan hi (ls fonen per grangear-hi, y los de deu diners o manco los despenen ultra que lo mestre de la seca diu no(s vol ni(s pot obligar a fer tots los reals y sous de molinet cada hu d'ells al just pes, y se obligarà a fer-los de pic que tots seran de just pes...)» (doc. 6).

La conseqüència immediata seria pensar que les autoritats emissores decidissin fer elles mateixes la selecció prèvia de les monedes. M'explico. Devia ser necessari un control previ a la posada en circulació de les peces, de manera que les de més pes es quedessin a la Taula i fins i tot retornessin a la seca. Hem de convenir que si les monedes de més pes haguessin arribat a la circulació, haurien desaparegut immediatament, refoses. La feina dels reconeixadors o visuradors de moneda de la seca devia incloure aquesta activitat, tal com ho sembla puntualitzar aquest fragment de l'any 1626:

«... y que los regonexedors de moneda se conferescan molt a menut a la seca real ab lo mestre de aquella a efecte de donar calor als oficials que ab tanta diligència procuren que los reals y sous de molinet hiscan yguals de pes» (doc. 7).

D'altra banda, en la mentalitat de l'època, s'acceptava que les monedes batudes a molinet poguessin tenir un pes una mica inferior al que els correspondria a canvi d'una major seguretat contra les falsificacions i alteracions fraudulentos. Un exemple és aquest altre fragment:

«.... Vese ahora la misma experiencia con los medios reales hechos con el molinete, los cuales aprueban los dichos doctores en su memorial número 3, que no pesa cada uno sino ocho o nueve dineros, con los cuales, si se paga cualquiera mercadería, no solamente no los desechan los extranjeros, pero dan la mercadería más barata, sin tener cuenta al peso de ellos...»²²

22. Fragment d'un llarg escrit en el qual el Consell de Cent argumentava les respostes a les dificultats proposades pels doctors de la Reial Audiència contra el privilegi: AHCB, Consell de Cent, *Registre de deliberacions*, 1614, f. 144 i 148; *Diversorum*, III, f. 133 a 137. Recollit íntegrament per J. CARRERA PUJAL, *Historia política...*, vol. 2, p. 60-66.

Per tot això, no ens hem d'estranyar si les monedes batudes a molinet conservades actualment tenen un pes inferior a les batudes a martell, sobre les quals no calia exercir cap control abans de treure-les a la circulació. La reducció d'un 9 % del valor intrínsec de la moneda de plata, proposada per Botet i continuada per Crusafont, continuaria sent vàlida, encara que només en l'àmbit real, no pas en l'àmbit oficial. Però ara caldria afegir-hi un nou element distorsionador de taules i estadístiques: el fet que des d'aleshores hom acceptés generalment una reducció del valor intrínsec de les monedes a canvi d'una major seguretat propiciada per l'encunyació a molinet.

2.7. Simultaneïtat de monedes de pic i monedes de molinet

Per què continuà la fabricació a martell un cop iniciades les fabricacions a molinet? L'explicació també ens la donen els consellers barcelonins. El 1640, la ciutat de Barcelona denegà la possibilitat que la ciutat de Lleida fes batre rals de molinet a la seca de Barcelona perquè:

«en dita seca sols y ha tres molinets: los dos serveixen per a estirar los riells de plata y de belló, y lo altre per a encunyar la moneda axí de plata com de ardots, y d'esta manera lo dit mestre de la seca dona la una semmana lliuransa de plata y la altra de ardots... de present no pot dexar de fer fabricar la dita ciutat axí la moneda de plata com de ardots per se necessari per donar la Taula y Banch rahó no sols als pagaments fa a particulars però encara a tot lo Principat».²³

Un segon document de la Guerra dels Segadors ens assabenta que:

«...tots los molinets fabriquen sisens y que los reals que ha deliberat lo savi Concell de Cent se fabriquen sien de pich».²⁴

És a dir, que els molinets de Barcelona no donaven l'abast a l'hora de fabricar moneda i que, quan n'hi havia necessitat, hom havia de recórrer a complementar les emissions amb monedes «de pic» o fabricades a martell. La resposta que rebé la ciutat de Lleida l'any 1640 fou que podia fer fabricar moneda de plata a Barcelona, però només si era de martell.

Així, doncs, la manera dubitativa en què van actuar els consellers barcelonins entre 1611 i 1636 no estava relacionada amb l'execució o no del privilegi, sinó en la manera tècnica d'efectuar l'encunyació de moneda. Al final, es va imposar l'encunyació a molinet per raons prou poderoses:

1.— La dificultat afegida als falsificadors a l'hora de fabricar moneda.

23. AHCB, Consell de Cent, *Registre de deliberacions*, 1639-1640, f. 351, 366-367v i fulls intercalats. Esmentat per: J. CARRERA PUJAL, *Historia política...*, p. 110.

24. AHCB, Consell de Cent, *Registre de deliberacions*, 1639-1640, f. 375, del 15 de novembre de 1640.

2.— La bona acceptació per part del públic, que comprenia que no calia pesar les monedes per fer-les circular al seu valor oficial i acceptava que pesessin menys del que tocava.

3.— I, sobretot, el fet que la disparitat de pesos de les monedes que resultaven de l'encunyació a molinet devia permetre que les autoritats en controlessin la posada en circulació, retenint les de més pes i refonent-les si convenia.

Tot plegat, ens ho podem prendre com una manera d'acostar-se als beneficis del privilegi, sense haver d'executar-lo.

2.8. Per què no s'executà el privilegi de 1617?

Tal com observà Carrera Pujal, el privilegi reial imposava massa restriccions respecte al que hom havia sol·licitat perquè fos acceptat fàcilment. La mateixa documentació del Consell es fa ressò d'aquesta retallada de les expectatives. Ara bé, les demandes d'un nou privilegi s'anaren apaivagant. Per què? Pierre Vilar ens marca les pautes inicials per resoldre els nostres interrogants. Vilar assenyala dos dels punts principals de la qüestió: les vicissituds de la moneda d'or barcelonina i la supressió de la banca privada de la ciutat. Jo hi afegeixo, com he argumentat més amunt, el joc especulatiu de la fabricació de la moneda de plata a molinet, que procurava monedes de pesos dispars. Sense aquest darrer factor, no podríem explicar la coincidència entre els memorials publicats l'any 1626 i que demanaven la reducció del valor intrínsec de la moneda de plata i l'inici de les fabricacions de rals a molinet aquell mateix any.

Pel que fa a la qüestió dels bancs particulars, sembla que el Consell de Cent aconseguí que fossin prohibits l'any 1615, en un moment en què n'havien fet fallida uns quants. Els motius de discrepància entre la Ciutat i els bancs particulars eren diversos. D'una banda, aquests eren acusats d'exercir una activitat considerada fraudulenta en promoure la circulació de monedes dolentes o retallades i treure del país la moneda bona acabada d'encunyar a la seca. Però, sobretot, les autoritats es dolien que els bancs haguessin aprofitat en benefici propi el gran sacrifici econòmic que l'Administració havia patit entre 1611 i 1614, de resultes de la substitució de bona part de la moneda en circulació.

La segona circumstància esmentada per Vilar que va ajudar a oblidar el tan anhelat privilegi fou el curs de la moneda d'or. Des del mateix moment en què es va fer evident la manca absoluta de moneda de plata en circulació, el Consell barceloní es va dedicar a controlar la fabricació i circulació de la moneda d'or. En els segles anteriors, la fabricació de moneda d'or havia estat una prerrogativa exclusivament reial (recordem el cas dels florins). A la Catalunya moderna, el batiment d'or estigué controlat pel consistori barceloní. En un primer moment, la moneda

d'or esdevingué un pedaç, un mal mínim que calia utilitzar per poder fer front a pagaments i a la reobertura de bancs i taules oficials.

Des de ben aviat, la moneda d'or rebé una cotització oficial molt elevada (35 rals el dobló, 33 rals des del 1618), circumstància que n'impedia l'exportació, però que al mateix temps també impedia que cap moneda de plata (catalana o forastera) pogués circular tranquil·lament pel país. Els perjudicis d'aquesta situació són els que recolliren els ambaixadors a Madrid entre 1614 i 1617, i són també els que recollia el memorial del 1626. Però a la llarga l'alta cotització dels trentins també fou beneficiosa per a les administracions i particulars espavilats, perquè permeté el joc especulatiu que de manera encoberta s'esperava obtenir amb el privilegi de la moneda de plata. Així, un informe en mans del virrei, de l'any 1625, assenyalava que el benefici de convertir escuts castellans en trentins catalans ascendia a 12 rals per marc.²⁵ Entre 1618 i 1632, el Consell de Cent va ordenar la fabricació de prop de 14. 250 marcs de trentins en benefici propi,²⁶ però la fabricació de moneda d'or en benefici de particulars degué ser força més elevada.

3. ELS DINERS DE PLATA DE PES

Com a colofó d'aquest article, m'atreviré a formular una hipòtesi sobre una qüestió encara no resolta i que podria ser la darrera peça del trencaclosques metrològic del segle XVII.

3.1. El recompte dels diners de plata de pes de cada ral

A mitjan segle XVII el vell concepte de talla fou substituït per un nou sistema de comptabilitzar el pes de les monedes. Es tracta del recompte dels diners de plata per ral. En els textos esmentats més amunt es diu que les monedes de més de 22 diners eren foses i que les de menys de 20 diners eren les que feien circular amb més abundància. També sabem que el 1643 les autoritats felipistes de Tortosa només permetien la circulació dels rals que tenien com a mínim 22 diners de pes.

Com funcionava aquest sistema de recompte del pes?

Fins ara ningú havia aventurat cap explicació que resistís totes les fórmules matemàtiques. M. Crusafont va proposar que aquest «anomenat diner... pensem si voldrà dir el contingut d'argent a la llei del moment i tot prenent com a pes d'aquest diner la talla del vell de tern, és a dir 18 sous el marc».²⁷ Aquesta formu-

25. ACA, Consell d'Aragó, lligall 374.

26. X. SANAHUJA, «Trentins catalans del segle XVII: volum de fabricació», *L'Ardit*, núm. 13, p. 33-34.

27. M. CRUSAFONT, *Barcelona...*, p. 167.

lació proporcionà aleshores uns resultats molt propers als obtinguts observant les monedes conegudes, però ara sabem que no rutlla en alguns casos determinats, com per exemple amb les monedes de la Guerra dels Segadors.

La meua proposta consisteix a reprendre el camí més senzill. Els «diners» esmentats en el sistema de recompte han de ser el valor monetari del metall intrínsec que conté la moneda. Així, un ral de 20 diners de pes ha de ser un ral aforat a 24 diners, però que conté argent per valor només de 20 diners.

A primer cop d'ull, aquesta explicació sembla possible i fins i tot probable, tenint en compte que ara sabem que s'acceptava un cert grau de fiduciarietat en les monedes, sobretot si eren encunyades a molinet. Però el problema rau en què, si intentem esbrinar el pes en grams de cada diner de plata, no sempre arribarem a resultats convincents. Pel mig del camí hi ha un parany que haurem d'evitar.

3.2. El cas dels sous i rals de molinet

Sabem que el 1614, els sous de molinet curts, de pes de només 8 i 9 diners, eren acceptats a la circulació al for normal de 12 diners. També sabem que anys més tard, el 1626, els sous que més abundaven eren els de pes de 10 diners, mentre que els de més d'11 diners eren refosos. Sabent aquestes dades, i sabent que l'unça de plata valia 17 sous (doc. 5), podem aplicar una fórmula senzilla per tra-

$$V = \frac{P \text{ sous}}{\text{unça}} \times \frac{12 \text{ diners m}}{1 \text{ sou}} \times \frac{8 \text{ unces}}{1 \text{ marc}} \times \frac{1 \text{ marc}}{234 \text{ grams}}$$

duir en grams el pes dels anomenats diners de plata.

Primer cal trobar la incògnita V, que és el valor monetari de cada gram, segons el valor de l'unça de plata, que anomenarem P.

$$X = N \text{ diners m} \times \frac{1 \text{ gram}}{V \text{ diners m}}$$

Si P és 17 sous, aleshores V és 6,97 diners per gram.

I a continuació, cal trobar el nombre de grams equivalents al nombre de diners de plata de pes expressats en el sistema de recompte:

On N és el nombre de diners de plata de pes i X el pes de la moneda expressat en grams.

En aquest cas:

$X1 = 8 / 6,97 = 1,15$ grams pels sous molt curts.

$X2 = 9 / 6,97 = 1,29$ grams pels sous curts.

$X3 = 10 / 6,97 = 1,43$ grams pels sous correctes.

$X4 = 11 / 6,97 = 1,58$ grams pels sous de pes just.

Els resultats de la fórmula coincideixen força amb el pes de les monedes conservades. L'evidència numismàtica ens proporciona exemplars amb pesos més elevats que els proposats. Es tracta de monedes fortes que van evitar ser refoses.

3.3. Parany. El cas del pes dels cinc rals de Barcelona de 1641

En l'explicació anterior, hi ha d'haver un parany, perquè si apliquem el càlcul a algunes monedes que coneixem bé els resultats no són satisfactoris. Per exemple, sabem bé que les monedes de cinc rals de Barcelona, l'any 1641, foren batudes amb dos pesos diferents. Fins al mes de setembre, les monedes eren fabricades a 7 sous i mig per peça (= 90 diners de plata de pes). A partir de setembre, les monedes es fabricarien a només 7 sous per peça (= 84 diners de plata de pes). Coneixem també el valor de l'unça de plata a Barcelona l'any 1641, que era de 19 sous i mig.²⁸

P és 19, 50 sous, aleshores V és 8 diners per gram.

En aquest cas:

$X1 = 90 / 8 = 11,25$ grams per a les monedes anteriors al setembre de 1641.

$X2 = 84 / 8 = 10,50$ grams per a les monedes posteriors al setembre de 1641.

El resultat és incorrecte. Coneixem prou bé les monedes de cinc rals per saber que el seu pes mitjà és força més elevat.²⁹

<i>Anteriors a 9/1641</i>	<i>Pes mitjà</i>	<i>Pes màxim</i>
5 Rals a nom de Felip, data 1640:	12,03 g	12,7 g
5 Rals a nom de Felip, data 1641:	11,88 g	12,88 g
<i>Posteriors a 9/1641</i>		
5 Rals a nom del Principat, data 1641:	11,77 g	11,8 g
5 Rals a nom de Lluís, data 1642:	11,70 g	11,9 g

28. Fonts diverses, sobretot Taula de Canvi de Barcelona. Es confirmen a tot Catalunya, potser amb una mica de retard a Lleida i a Tarragona.

29. Dades obtingudes a partir de M. CRUSAFONT, *Història de la moneda de la Guerra dels Segadors*, Barcelona, IEC, 2001.

Quina explicació hi ha? Com pot ser que la fórmula no ofereixi resultats coincidents amb els pesos de les monedes conegudes?

Per respondre aquesta pregunta plantejaré una hipòtesi, tot bandejant altres possibilitats massa enrevessades. És possible que, independentment del valor de mercat de la plata respecte a la moneda de billó, hom continués sempre valorant l'unça de plata al preu de 17 sous de plata. En aquest cas, el marc de Barcelona de 234 grams continuaria sent la unitat ponderal de referència, i el preu de l'unça d'argent seria immutable. Explicant-ho d'una altra manera, l'any 1641 una unça d'argent valia 19 sous i mig en moneda de sisens, però continuava valent 17 sous en argent.

Aplicant les fórmules anteriors, en el cas dels cinc rals sabem que N és 90 diners o 84 diners, i obtenim:

5 Rals anteriors a 9/1641: $90 / 6,97 = 12,91 \text{ g}$

5 Rals posteriors a 9/1641: $84 / 6,97 = 12,05 \text{ g}$

Ara sí, els resultats són plenament satisfactoris.

3.3. Conclusió. Valor del diner de plata i comprovació de la fórmula en altres monedes

Pot ser que el preu de 17 sous per unça no es mantingués indefinidament. L'any 1654 el Consell de Cent barceloní va fixar el preu de l'unça de plata en 16 sous, però cal saber si aquesta cotització era general o afectava només certs tipus d'operacions.

Quedant-nos, de moment, amb el valor de 17 sous per a l'unça de plata, podem obtenir el valor (V) d'un gram de plata, que és de 6,97 diners. Aquest valor cal considerar-lo invariable, com a mínim per al període 1611-1654, i sempre prenent aquests diners com a diners d'argent, i no pas de billó.

$$V = \frac{17 \text{ sous}}{\text{unça}} \times \frac{12 \text{ diners m}}{1 \text{ sou}} \times \frac{8 \text{ unces}}{1 \text{ marc}} \times \frac{1 \text{ marc}}{234 \text{ grams}}$$

1 gram de plata = 6,97 diners moneda plata

El pes de la moneda l'obtenim dividint el nombre de diners esmentats pel valor d'un sol diner, que és 6,97 d. Per tant, un diner de plata tenia un pes fix de 0,143 grams.

$$X = 1 \text{ diner m} \times \frac{1 \text{ gram}}{6,97 \text{ diners m}}$$

1 diner de plata = 0,143 grams

Amb aquests valors podem confegir, per primer cop, una taula metro Lògica de les monedes de plata catalanes dels segles XVI i XVII :

Foto	Dates	Denominació	Pes desitjat**		Pes tolerat***	
			Diners	Grams	Diners	Grams
1	1494 - 1636	Ral a martell 2 sous	22	3,16	a pes	
2	1611 - 1635	Mig ral a molinet 1 sou	11	1,58	8-9	1,15-,1,29
3	1626 - 1654	Ral a molinet 2 sous	22	3,16	-20	-2,87
4	1640 - 1641	5 Rals 10 sous	90	12,91	a pes	
5	1641 - 1643	5 Rals 10 sous	84	12,05	a pes	
6	1674-1693*	Ralet 3 sous	18,50-19	2,65-2,73	?	
7	1698*	Ralet 3 sous	16-17	2,30-2,44	?	
8	1705*	Ralet 3 sous	18,50-19	2,65-2,73	?	

* Dades provisionals, pendent de confirmar el valor de l'unça de plata (16 o 17 sous).

** Pes mitjà desitjat a la seca i Taula de Canvi. L'evidència numismàtica ens proporciona exemplars amb pesos més elevats que els proposats. Es tracta de monedes fortes que van evitar ser refoses. Fins al 1654, el pes teòric continuava sent el de 72 peces per marc (3,25 g), però a la pràctica aquest paràmetre no es complí mai. Paradoxalment, existeix algun exemplar fort que supera els 3,25 g. Com he explicat al text, estudiades individualment, les monedes de molinet no serveixen per obtenir o provar cap pes teòric ni mitjà. Cal fer les comprovacions estudiant un bon nombre d'exemplars.

*** Dades relatives al període anterior a la Guerra dels Segadors, que són les úniques que coneixem.

1

2

3

4

5

6

7

8

4. DOCUMENTS

1

1493, 12 de desembre. Barcelona

Carta dels Consellers de Barcelona a Gabriel Sànchez, tresorer general del rei, en la qual li agraeixen la continuació de la fabricació de moneda de billó i l'assabenten que consideraran la proposta d'alterar la llei dels croats de plata.

M. molt magnífich e de gran providència rebut havíem una letra de la magnificència vostra responsiva a una nostra que feta li havíem sobre la licència del batre menuts. E veem ab aquella la magnificència vostra haver obtenguda licència per poder batre de aquells fins en quantitat de dos mil lliures, fem a aquella les més infinides gràcies que podem. E demés suplicant la clemència divina li plàcie fer-nos gràcia poder-li retribuir lo benefici que procura per aquesta ciutat si aquelles bastaran a la sustentació de la dita ciutat, sinó scriurem a la magnificència vostra franca ferma per part de aquesta ciutat suplicar a la altesa del senyor rey per lo compliment del que serà necessari de aquelles.

Quant al que la magnificència vostra scriu de la disminució de la ley dels croats qui's baten a la secha per causa de la extracció de aquells, nosaltres nos aconsellarem e del que serà delliberat n'escriurem a la magnificència vostra ab la creença que tenim que per aquella serà fet lo que dignament ha acostumat per lo servey de la prefata...

Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (AHCB), Consell de Cent, *Registre de lletres closes*, 1490-1494, f. 148v.

2

1614, 25 de gener. Barcelona

Carta del virrei de Catalunya, marquès d'Almazán, dirigida al rei, en la qual l'informa desfavorablement sobre el privilegi de la moneda de plata que demanen les autoritats barcelonines.

Por razón de un privilegio del rey nuestro señor, que Dios tiene, otorgó a esta ciudad de Barcelona a petición de un síndico della el año 87, de que pudiesse fabricar moneda de vellón diferentemente de lo que treçientos años antes se acostumbrava, tan ruyn que de un escudo de metal se sacavan más de onze escudos de menudos, se dieron la mayor parte de la gente ociosa, y de los villanos assi natu-

rales como franceses (de que hay gran número en esta provincia) a hazer menudos (por la mucha ganancia) de las vaxillas de alambre que tenían y compravan para ello, haviendo gran aparejo para esto de fabricar en los muchos bosques y lugares fragosos desta provincia, distribuyian y gastavan este genero de moneda por medio de los bancos y otros caminos y como se echó de ver que abundava en gran exceso, acordó este Consejo Real en tiempo del duque de Monteleón (viniendo estos males de atrás) de haser pregón mandando no se pudiesse dar en ningún pagamento más de onse menudos, que bastavan para rematar qualquier cuenta de libras, sueldos y dineros, que's la moneda que siempre ha corrido acá. Y como huviesse muchos oficiales diestros en esta fãbrica de menudos, y no pudiesen por este pregón aprovecharse d'ellos, dieron en çerçenar la moneda de plata que entonçes era cabal en su peso, y de las çerçenaduras fabricavan reales senzillos y de dos, quien sin mescla, quien con ella, para igualarlos en el peso, y como no tenían barras, ni cantidad de moneda para ello buscaron arbitrio de comprar moneda gruessa y de peso para çerçenarla, dando por ella a ocho y diez por çiento, pagando la que compravan con la que tenían çerçenada y nuevamente fabricada, y pudo la codiçia tanto que no solo los banqueros y otros hombres de negocios, pero también algunos oficiales de la Tabla de la ciudad dieron en recoger toda la moneda cabal que podían para venderla por la mucha ganancia que tenían, pues la çerçenada y corta corría y se recibía en todas partes. Y no reparandose en proybirla a los principios (como fuera justo) temiendo no çessase el comerçio principalmente entre la gente pobre y vulgar que no alcançava otra, fué creçiendo el daño de suerte que los hombres de negoçios d'esta tierra compravan por sus agentes los reales çerçenados que al mismo tiempo corrían en Nápoles y Sicilia (donde yvan a peso) y los traían a Cataluña. Y como en tiempo del arçobispo de Çaragoça, mi predecessor, huviesse creçido tanto este mal, obligó a resolver que corriessse a peso y no de otra manera toda la que no fuesse cabal, de manera que en un dia se halló esta provincia agotada de la mitad de la moneda que en ella havia. Y aunque con esta redución de la moneda se atajó el daño de çerçenarla, resultó uno muy grande a la provincia, que la mayor parte de los que con ello vivían (que era infinidad de gente) faltándoles aquel modo de hurtar dieron en salteadores de caminos, que ha sido causa de haver después acá tantos por Cataluña y suçedido tantos males. A la Tabla de la ciudad de Barcelona (como tenía mayores depósitos) le cupo de la reduction mayor parte de daño, y sin reparar en el ni tratar de los remedios, los Consellers que después ha havido, han continuado en hazer gastos superfluos, y en comprar trigos y carnes de Francia, Sicilia, y otras partes a precios muy caros, y a tiempos que no devieran, sin atender (como les corría obligación) al beneficio común, y cargando estos males me hablaron sobre-llo los consellers passados, y como era al fin de su año, lo fuy entreteniendo hasta ver si convenian en lo mismo los que de nuevo entrassen, y fué assí que des del principio de su conselleria continuaron la plática, resolviendo a los çinco d'este de juntar aquel dia por la tarde

Consejo de Ciento donde deliberaron, vista la neccessidad y falta de dinero que tenían en la Tabla, instigados de algunos mercaderes y hombres de negocios por intereses particulares, de pedirme les otorgasse privilegio en nombre de V. M. de subir de precio la moneda de oro y plata, queriendo que el real de dos valiesse dos y quartillo, y el de quatro quatro y medio, y el de ocho nueve reales, sin advertir que no podían aprovecharse d'esto por tener muy poca cantidad de unos ni de otros, y que todo era invención de mercaderes de la misma ciudad, que como hay algunos que tienen correspondencia con ginoveses tienen el mayor golpe de sta moneda, con que pretendian acrecentar brevemente su caudal en daño de los pobres, y juntamente pidieron les permitiesse subir el preço de los escudos de oro a catorse reales, y los doblones a veynte y ocho, y al respecto los de a quatro y los demás, en que corrían las mismas dificultades arriba dichas de la moneda de plata. Y assí mismo pidieron que por quanto se hallavan con alguna cantidad de doblones de dos caras, que havia çient años los tenían en depósito (que deven ser hasta en cantidad de çient mil escudos poco más o menos que se reçivieron en la Tabla a 24 reales el doblon) los pudiesen dar a raçon de 35 reales, con que ganavan onse por doblón, advirtiéndome que quanto más subido fuesse el precio d'ellos, menos los sacarían para Francia y otras partes, que's uno de los grandes males que padeçe esta provincia, por no haver en ella proybición antes permissión expressa de sacarlos pagando çinco por çiento al General. Y sin embargo d'esta permissión, se viene a sacar toda sin liçençia ni pagar el derecho, que se save no le vale a la Diputación çient escudos en un triennio, y esto por la façilidad que tienen con tanta costa de mar y ser frontera del reyno de Francia. También me pidieron por la instigación de los tales mercaderes y personas particulares que no atienden sinó a sus propios interesses, que les concediesse privilegio para fabricar de nuevo moneda de plata con la liga de Castilla, pero que fuesse menor en el peso, que de otra manera no grangeavan, añadiendo por remate d'estas pretensiones que el Consejo de Ciento havia resuelto que hasta que yo les concediesse lo que pedían no abrirían la Tabla de la ciudad. Con esta embaxada me vinieron la misma tarde los Conselleres acompañados de muchos del Consejo de Ciento, y con tal demostraçion se publicó al mismo instante por toda la ciudad, habiendo entre la gente diferentes opiniones, unos representando algunos provechos, y otros los daños que d'ello podrían resultar. Respondíles representando inconvenientes que podrían naçer de no abrir la Tabla a su tiempo, y que por ser la materia grave lo consultaría con el Consejo. Juntele el dia siguiente donde se acordó en conformidad de todos que luego los llamasse y les dixe que pudieran escusar de haver publicado no querer abrir la Tabla sin consultarmelo primero, assí por haverse introduzido con autoridad, como por el peligro que corria de rebolverse el pueblo, pués estando çerrada y no poder cada qual cobrar sus depositos, no podian acudir a sus obligaciones, faltando a muchos el sustento neçessario, que para atajar los daños que facilmente podrían resultar de resolución tan repentina, como la que havían tomado, era neçessario que'l primer dia

después de las fiestas (como siempre habían acostumbrado) abriessen la Tabla, para que no cessasse el comercio de la ciudad, y que nombrassen dos o tres personas que viniessen a informarme de los provechos esperavan de lo que pedian, ofreciendoles yo de nombrar otros tantos d'este Consejo, para que confriessen el pro y contra que podria tener. No vinieron en abrir la Tabla con título que no podian acudir a la mitad ni a la tercera parte de los acreedores que tenian, y enbiéronme tres comissarios para discurrir sobre la materia, y yo nombré este Consejo a los doctores Josep Ferrer, Francesc Bonet y Rafael Rubí Coll, escogiendo uno de cada sala, y en tres juntas largas que tuvimos, topando los de la ciudad con los inconvenientes y daños que havian de resultar de lo que pedían particularmente en lo tocante a la moneda de plata, y con las constituciones que por prevenir los daños lo proybían, se reduxeron a que solo por agora les concediesse lo de los doblones de dos caras, y siendo moneda que no tiene precio señalado, y que se hallará muy poca semejante a la que tiene esta ciudad, haviéndolo buuelto a comunicar con todos los demás del Consejo, se les dio de palabra, permissio que hallando quien quisiessse recibir sus doblones al dicho precio de 35 reales, los pudiessen dar, por huyr los inconvenientes que podrian naçer destar más dias cerrada la tabla, obligándose la ciudad a cobrarlos al mismo precio. Tenemos por cierto questo es más remiendo que remedio eficaz, qual ha menester la necessidad de la Tabla, y que dentro de pocos dias se acabarán sus doblones y bolverán a instar en lo que toca a la otra moneda. Y porqué la instancia que hazen los pueblos en cosas desta calidad suele ser más apresurada de lo que conviene y particularmente esta ciudad questa acostumbrada a salir casi con todo lo que pide, suplico a V. M. mande con tiempo considerar y prevenir lo que mas conviniere a su real servicio, que entiendo ser muy necessario se busque con brevedad alguna buena forma para reformar los gastos superfluos que en ella se hazen, y tengo por gan inconveniente pueda el Consejo de Ciento (donde por la mayor parte son oficiales y hombres de limitado discurso) gastar todo lo que quiere y se le antoja, sin estar obligado a dar dello ninguna quenta ni raçon y que se procure cerrar la puerta a estos daños, y alos que cada dia resultan de la libertad que hay para sacar oro y plata fuera de la provincia para Francia y otras partes. El medio mas suave que para lo de la ciudad se me offrece seria que assí como después de las Cortes del año noventa y nueve mandó V. M. al que entoncer era Chanciller que visitasse como lo hizo las bolsas de los inseculados desta ciudad, se mandasse al que agora lo es, que solo de por si o ayudado de otros deste Consejo, como más pareciesse convenir, tratasse del remedio destos daños y mandasse V. M. a los consellers y Consejo de Ciento, que viniessen en ello, y aunque se me offrece este medio que no podrá dexar de tener algun inconveniente, no le propongo sinó solo para que sirva de despertar otros medios que podran ocurrir a V. M. mas eficaces y qualesquiera que sean conviene mucho mande V. M. sean autorizados y respectados los ministros que tiene en esta provincia de que hay precisa necessidad, que de otra manera con gran dificultad se puede açertar en las muchas cosas que se offe-

cen al servicio de V. M., siendo cierto que a los que con mas zelo y cuydado se ocupan en el, les levantan mayores calumnias y persecuciones, las quales no se devrían admitir sin enterarse primero de la verdad. Guarde Dios la católica persona de V. M., de Barcelona, y enero 25, de 1614.

el Marqués de Almazán

Arxiu de la Corona d'Aragó, Consell d'Aragó, *Secretaria de Catalunya*, lli-gall 356.

3

1617, 26 d'agost. Barcelona.

Carta de Pedro d'Alòs a micer Francesc Gassol, protonotari del Consell d'Aragó, en la qual l'assabenta de les irregularitats comeses en la fabricació i circulació de moneda pròpia a Girona

De la yda que hazen a essa real corte los conselleres en cap d'esta ciudad de Barcelona y de la de Gerona, en contrapocissió el uno del otro, he pensado que se puede sacar una muy gran pella de dinero para su magestad en beneficio del aumento de su Ral Patrimonio. Supplico a V. M. lo pondere y siendo servido lo proponga al Consejo Supremo a efecto proveha lo que mejor pareciere convenir.

El casso es que la ciudad de Gerona, en virtud de privilegios de los lugartenientes de su magestad en este Principado, han tenido licencia de fabricar ciertos millares de ducados de dineros y han excedido en haser muy muchos más de los que tenían licencia de fabricar, y aún han comprado grandes sumas de dineros que la villa de Banyoles tenía hechos, los quales estavan abatidos, y poniendo en ellos la ciudad de Gerona sus armas y sin tener la liga que se les permetía en los privilegios que tenían de fabricar les han falcificado y distribuydo por la tierra grandes summas y cantidades d'ellos, y por consiguiente ha caydo la dicha ciudad de Gerona y los fabricantes de los dichos dineros en la regalía moneda, que importa al servicio de su magestad que venga orden al magnífico micer Miguel Sala, avogado fiscal del crimen en este Principado, que haga regalía al casso y se embíen oficiales de mucha confiança y diestras personas de cuenta y razón para justificar bién lo dicho. Y constando como constará del dicho exceso y sacado en limpio bién la cantidad que han fabricado, más de lo que podían, serán condenados en pagar a su magestad aquella, y por la falsificación de los dineros de Banyoles sean castigados y admitiéndoles a compocissió que sea tal que sirva de castigo y exemplo. Esto me parece que conviene al servicio de su magestad. Representelo a V. M. con zelo de açertarle juntamente con el de V. M.. No menos importa se scri-

va al senyor virrey en recomendación d'este negocio y a mi se me embie orden lo solícite en nombre de su magestad, pediré la devida satisfacció.

ACA, Consell d'Aragó, *Secretaria de Catalunya*, lligall 361.

4

1617, 13 de desembre. Barcelona.

El Consell de Cent barceloní confirma que s'ha acordat no posar en execució el privilegi sobre la moneda de plata.

E après que foren axits fora los dits ambaxadors, per lo magnífich Conseller en Cap en veu sua y dels altyres magnífichs consellers fou proposat com inseguint la delliberatió del present Consell feta a 7 del corrent anaren dits magnífichs consellers acompanyats ab prohomens al senyor virrey explicant-li com havian representat al present Consell lo que sa excel·lència los havia fet mercè de dir-los aserca del asiento de posar los trentins en un moderat valor y que per exequutió de dita delliberatió venian a dir a sa excel·lència que lo dit Consell de Cent havia delliberat que per ara no's posàs en exequutió lo Real Privilegi novament concedit y que suplicaven a sa excel·lència fos servit per fer mercè a la present ciutat de posar en tracte lo dit asiento dels trentins, posant-los a un valor acomodat ab consentiment de dita ciutat, per ésser gran remey per a subvenir a la present necessitat que y ha de ardots y també que donant asiento en lo dels trentins tindria lloch la ciutat de representar devant la real magestat del rey nostre senyor y suplicar-lo per sa benignitat y clemència ser de son real servey manar corregir y llevar algunes clàusules que's trobaven en lo dit Real privilegi que són molt diferents dels altres reals privilegis a la ciutat atorgats y concedits, los quals han aparegut al present Consell prejudicials, confiant la ciutat que sa excel·lència li ha de fer mercè de manar fer dits apuntaments en lo asiento dels trentins ab consentiment d'esta ciutat com sempre sa excel·lència tenia acostumat de fer, e oyda per dit senyor virrey dita embaxada respongué que lo asiento de las monedas y de socòrrer a la necessitat dels ardots y moneda de plata que y havia en Catalunya y en la present ciutat havia sinch o sis anys que's tractava devant de sa magestat en lo Consell Real, Supremo de Aragó, Consell de Azienda y altres Consells, per persones de gran sciència y paciència y que havian pres per última resolutió y expedient los dos remeys, lo hu era posar en execució lo dit real privilegi de fabricar moneda de plata a la lley de Castella fins en cent milia ducats, y donar asiento en lo just preu dels trentins, y que havent-se presa dita determinatió, la qual havia procurat ab moltes veras per sos deutas y amichs, tenia orde exprés de sa magestat de no posar en execució la una cosa sens l'altra sens consultar-ho ab sa magestat y que axí com los magnífichs consellers no po-

dien exir de l'orde del savi Consell de Cent, sa excel·lència no li era possible exir del que son rey y senyor li tenia ordenat y que ho consultaria. Y replicant-li que fos servit consultar-ho ab lo Real Consell del present Principat respongué que no ho faria pus tenia la orde exprés de sa magestat com tenia dit. Y axí se proposave al present Consell dita embaxada y respostas per a que lo Consell puga delliberar lo que més convinga al servey de Déu y benefici públich de la ciutat.

AHCB, Consell de Cent, *Registre de deliberacions*, vol. 127, f. 14v-15.

5

1618, 26 d'octubre. Barcelona.

La vint-i-quatrena de les monedes del Consell barceloní acorda lliurar 10.000 lliures al mestre de la seca per tal d'iniciar la fabricació de sous de plata de molinet.

Item dits magnífics consellers, inseguint lo Consell, vot y parer de las major part de les vint-y-quatre persones, sis de cada estament ellegides per lo negoci de les monedas en virtut de la delliberatió del Consell de Cent celebrat a .. del mes de .. proppassat, delliberaren que de la plata en barras y de la moneda de plata de pes que és en la Taula de la ciutat sian lliurades per ara a mossèn Pere Pau Riba, ciutadà honrrat, mestre de la seca, 10. 000 lliures a son just valor a raó de 6 ll. 16 s. per march, les quals dit mestre de la seca haja de convertir en fabricar-en moneda de sous de molinet ab la forma acostumada y aquelles lliurar en la dita taula de constants ab dita moneda de sous de molinet feta, ensajada y pesada en la dita seca a raó de 7 ll. 4 s. lo march, y que de ditas 10. 000 lliures en sia fet debitor lo dit mestre de la seca en los llibres del rational, prestada primer per ell cautió ab idòneas fermances, y per ço etc., del compte de fàbrica: 10. 000 ll.

AHCB, Consell de Cent, *Registre de deliberacions*, vol. 127, f. 147-147v.

6

1626, 3 i 4 d'abril. Barcelona.

El Consell de Cent de Barcelona proposa la fabricació de 40. 000 lliures de rals i sous de plata amb el molinet, i es fa ressò de les dificultats tècniques de l'operació observades pel mestre de la seca.

Axi bé dits senyors consellers representaren al Consell la necessitat grandíssima que tots experimentan de moneda de plata per la falta gran que se experimenta d'ella, y que per ço havian pensat fabricar-la en la seca real emperò se eran aturats en lo modo, ço és si serà ab encunys de pic o de molinet, advertint y discursant aquí en plen Consell los inconvenients y comoditats de una forma y altra, asseyaladament dient que si's fan de pic ab seguretat se faran de just pes emperò tal moneda és fàcil cercenar-la, y si's fan de molinet, molts y los més són curts o passen de pes, lo que dona ocasió que molts fan arbitre de assò quant se fabrica ab molinet, que llevan moneda de la Taula y pesan cada sou de per si, y los que pesan onse diners o més los apartan hi·ls fonen per grangear-hi, y los de deu diners o manco los despenen ultra que lo mestre de la seca diu no's vol ni's pot obligar a fer tots los reals y sous de molinet cada hu d'ells al just pes, y se obligarà a fer-los de pic que tots seran de just pes, y que per ço ho proposaven perquè lo Consell dellibere com millor li apareixerà convenir al benefici de la cosa pública.

Lo Consell féu delliberatió y conclusió que atesa la necessitat representada de haver-se de fabricar moneda de plata, se fassen hi's fabriquen sous y reals del molinet, pesant cada hu lo just pes, y pesant més o manco, tots aquells que pesaran més o manco se hagen de fondre y tornar a fabricar a gasto y despesa del mestre de la seca, de tal manera que cada march hage de pesar setanta-dos reals, tenint cada sou y real son just pes, e que los magnífics consellers lo més prest que sia possible envien a cercar al mestre de la seca fent-li saber la present delliberatió, y en cas recuse de fer lo contengut en la present delliberatió, lo que no's creu, se lleve acte de la resposta que farà, y llevat dit acte en continent dits senyors consellers junten lo present Consell per a delliberar lo que més convinga.

...

E dissabte a quatre de abril de dit any 1626, los senyors consellers, lo cap absent, ajustats en la sala del Consell de Cent, cridat mossèn Pere Pau Riba, mestre de la seca real, li feren notificar y llegir la delliberatió del savi Consell lo die de ayr feta en rahó de la fàbrica de sous y reals, lo qual mestre de la seca oyda y entesa la dita delliberatió de paraula respongué que no's pot fer ni pot oprimir als oficials que u fassen conforme diu la delliberatió, y que aquest enginy y molinet se és contrafet del de Segòvia, y anant allà las rodas ab aygua, que la força és igual, no s'i ha fet ninguna moneda tant de l'or com de la plata justa al pes conforme diu la delliberatió que's fassa, antes bé hi hagut totora desigualtat, y més n'i ha de haver en lo enginy de assí, per anar las rodas ab hòmens, que no's portan tan iguals com l'aygua, y que ell no pot oprimir als oficials a que fassen allò que no's pot fer sinó és conforme se fa en altra part, y que per assò si apareixerà que criden persones expertas y que devant de aquellas se fassa fer una lliuransa als oficials y veuran per experiència si's pot fer y si·ls apar hi haja altrás persones més pràtiques que los oficials que digan que's puga fer, ab llicència de sa magestat que'n fassan, que si u fan ell dit mestre de la seca farà que los oficials de dita seca ho faran, de la qual resposta han ordenat los

senyors consellers que se'n continuàs lo present acte, presents per testimonis Jero-ni Carra, mercader, y Joaquim Campana, argenter, ciutadans de Barcelona.

AHCB, Consell de Cent, *Registre de deliberacions*, 1626, vol. 135, f. 77-81.

7

1626, 7 d'abril. Barcelona.

El Consell de Cent de Barcelona acorda continuar la fabricació de 40. 000 rals de moneda de plata amb el molinet.

Convocat y congregat lo Consell de Cent jurats en la sala gran de dit Consell, en la forma acostumada, los magnífics consellers, per orgue del cap y lo quart absent, explicaren com en exequutió de la deliberatió de aquest Consell celebrat a quatre del corrent havian fet nominatió de vuyt persones per a vèurer, tractar y consultar com se poria fabricar moneda de sous y reals de molinet, ateses les dificultats representades per lo mestre de la seca, y que ells dits senyors consellers y vuyt persones eletas se són juntadas moltes vegades serca dit negoci y quatre de ditas vuyt persones se són conferidas ab dit mestre de la seca, lo qual après de haver representades moltes dificultats en rahó de dita fàbrica y pilotejat lo negoci, los ha dit y se és resolt que desijava molt servir a la ciutat y que ell farà fabricar sous y reals de molinet y procurarà ab las veras possibles y té confiansa que la moneda exirà ab la manco desigualtat que's puga, com més llargament ho han referit algunas de las ditas vuyt persones eletas en ple Consell. Y axí dits senyors consellers proposaven que attès cessaven les dificultats per dit mestre de la seca reial posades, que lo present Consell delliberàs quanta quantitat de moneda del molinet se farà fabricar.

Lo Consell, entesa dita propositió y oyda la relatió feta per algunes de les persones eletas, féu delliberatió y conclusió que's fassen fabricar de las pessas de vuyt y de quatre són en la Taula de la present ciutat fins en quantitat de 40. 000 lliures, ço és la meytat sous de molinet y l'altra meytat reals de molinet, y que los regonexedors de moneda se conferescan molt a menut a la seca real ab lo mestre de aquella a efecte de donar calor als oficials que ab tanta diligència procuren que los reals y sous de molinet hiscan yguals de pes, y que dita fàbrica se comense lo més prest sia possible y que los senyors consellers, quant se farà la primera lliuransa, asistescan a ella y vegem si rehixirà conforme dit mestre de la seca ha ofert ho faria, y si rehix passen avant en fabricar, y si no rehix que's pare en dita fàbrica, y los senyors consellers ho representen en lo present Consell per a que puga deliberar lo que més convindrà.

AHCB, Consell de Cent, *Registre de deliberacions*, vol. 135, f. 81-82.

1626, 30 de juny. Barcelona

El Consell barceloní acorda continuar la fabricació de moneda de plata de molinet malgrat constatar que les peces recent fabricades tenen pesos dispars i que setanta-dues d'elles no pesen un marc.

... los senyors consellers referiren en dit Consell com per exequitió de la deliberatió de aquest Consell celebrat a set de abril proppassat havian lliurat a Pere Pau Riba, mestre de la seca real, 10. 000 lliures de pessas de quatre y vuyt a efecte de fabricar de aquellas la mitat sous de molinet y l'altra mitat reals també de molinet, y dissabte proppassat sabent dits senyors consellers que dit mestre de la seca volia fer una lliuransa de 4. 000 ll. de dita moneda novament fabricada assistiren a dita lliurança juntament ab les persones y oficials a qui toca y feren regonexensa de dita moneda, pesant aquella axí a marchs com de hu en hu, ço és que prengueren cent sous y cent reals pesant-los de hu en hu, y veren que y havia pochs reals y sous cabals, que los demés venien que uns faltaven un diner, als altres dos diners, y a altres malla, y a altres sobrava al mateix respecte. Y en lo que toca a marchs tampoc no venia bé, perquè cada march pesava més de setanta-dos reals, ço és un march un real més, altre march tres sous més, y axí vist que dita moneda no era justa y cabal, dits senyors consellers inseguint la dita delliberatió de set de abril proppassat proposaven al present Consell si-s rebria dita moneda y si se passará vant en dita fàbrica, o si faran parar aquella.

Lo Consell féu delliberatió y conclusió que la ciutat reba la librança feta per lo mestre de la seca disabte proppassat de la nova fàbrica de reals y sous de molinet, y axí bé vaja continuant dita fàbrica ab la mateixa forma fins que la summa deliberada per lo dit Consell a set de abril proppassat sia fabricada, attès y considerat ha de rehexir bé y per aqueix camí que apar lo més segur se ha de reparar y desterrar la moneda falsa y toriscadors d'ella.

AHCB, Consell de Cent, *Registre de deliberacions*, vol. 135, f. 140-141.